

گزارشها، اخبار

آشنائی باداد گستری

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

گزارشی از چگونگی تشکیل و نحوه کار و فعالیت

پلیس قضائی

جناب آقای هاشمی

مقدمه

پلیس قضائی در جهان

بحث ضرورت تفکیک پلیس قضائی از پلیس انتظامی در بیشتر کشورهای جهان به قبل از جنگ جهانی اول برمیگردد و اصولاً مسئله تفکیک وظیفه پلیس قضائی از انتظامی همراه با فکر مبارزه مرتبط و هماهنگ کشورها با دزدان و تبهکاران بین المللی بوجود آمده است . به سال ۱۹۱۴ میلادی اولین کنفرانس پلیس قضائی در موناکو برگزار شد ، در این کنفرانس که تنها ۱۴ کشور اروپائی شرکت داشتند قرار شد مجمع مذکور همه ساله تشکیل گردد و مجدداً از سایر کشورها جهت همکاری دعوت بعمل آید . بواسطه وقوع جنگ جهانی اول اجرای این تصمیم به تعویق افتاد و دوسین جلسه بین المللی مورد بحث به سال ۱۹۲۳ در وین پایتخت اطریش برگزار گردید ، در این اجلاس سازمان پلیس بین المللی (انترپول) به این نتیجه رسید که باید سازمانی تحت عنوان کمیسیون بین المللی پلیس قضائی و جنائی (O.I.P.C) ایجاد نماید تا این کمیسیون بتواند جانیان بین المللی را تحت تعقیب قرار دهد. مقرر این کمیسیون در همان سال در وین تعیین شد و کار خود را

آغاز کرد. تا این زمان به جز ۱ عضو اروپائی، کشور دیگری در سازمان مزبور عضویت نداشت و جریان امر به همین ترتیب تا جنگ بین الملل دوم و پس از آن ادامه یافت. سرانجام در سال ۱۹۴۶ سازمان، کنفرانسی در بروکسل برگزار نمود که هدفش ایجاد هماهنگی پلیسهای عضو این سازمان با پلیس دیگر کشورها و شناساندن این سازمان به جهان جهت جذب عضوهای دیگر بود. در این اجلاس مرکز کنفرانس نیز از وین به پاریس انتقال یافت. در سال ۱۹۵۵ اعضاء سازمان به ۵۰ کشور رسید و با نام «انترپول» جنبه بین المللی به خود گرفت در حال حاضر سازمان پلیس بین المللی، دارای ۱۳۶ عضو از تمام کشورهای جهان است.

کشور ما نیز عضو سازمان پلیس بین الملل است و واحدی که هماهنگ کننده با انترپول است، با عنوان «اداره تشخیص هویت و پلیس بین المللی» بعنوان واحد وابسته به شهربانی کل کشور میباشد.

آخرین کنفرانس پلیس قضائی در ۱۱ مارس ۱۹۸۵ در کشور ساحل عاج (ایبجان) برگزار شد و موضوع کنفرانس نیز بررسی افزایش دزدیها و جنایات در کشورهای آفریقائی بود. همزمان با فکر تشکیل پلیس جنائی بین المللی کم و بیش در برخی از کشورهای عضو، مسأله تفکیک وظائف پلیس قضائی از پلیس انتظامی نیز مطرح و سپس عملی شد. به مرور نیز متجاوز از شصت کشور این دو بخش را از هم مجزا کرده و نتیجه مطلوب از این امر گرفته اند. شاید یکی از علتهای اصلی تفکیک در اغلب کشورها لزوم آموزش خاص و طبع کار پلیس قضائی باشد زیرا بخش اساسی کار پلیس قضائی تعقیب مجرمان و تهیه پرونده های مقدماتی جرائم و جنایات است. در حقیقت افسر پلیس قضائی یک افسر قاضی است که حداقل در حد دادیار بایستی از حقوق، بخصوص در بخش کیفری مطلع و در عین حال در حد یک افسر با مسائل پلیسی آشنا باشد. و چون رسیدن به این حد آموزش برای کل نیروی پلیس با توجه به وسعت عملیات انتظامی میسر و ثمربخش نیست، بنابراین تفکیک وظائف پلیس قضائی از پلیس انتظامی ضرورت مییابد. این تفکیک نظیر تقسیم کار میان امور مربوط به بهداشت و درمان ناظر به دو نوع تخصص است. وظیفه یکی پیشگیری و حفظ محیط زیست و مقابله با شیوع بیماری و مسئولیت دیگری درمان و کنترل بیماری در صورت بروز و شیوع آن است. پلیس انتظامی نیز با حفظ نظم عمومی و مراقبتهای لازم میکوشد تا زمینه ارتکاب جرم را - از دیدگاه انتظامی - از میان بردارد. اما اگر جرمی واقع شد، تهیه پرونده های مقدماتی، امر تعقیب و دستگیری متهم و اعزام وی به دادسرا یا دادگاه و نیز اجرای حکم، پس از صدور آن، به عهده پلیس قضائی است.

پس از جنگ جهانی دوم در بسیاری از کشورها به مرور و در ضمن تفکیک کامل یا ناقص وظائف

یاد شده ، پلیس قضائی از پلیس انتظامی مجزا شده است

با توجه به اینکه اصل تفکیک قوا در قانون اساسی اکثر کشورها پذیرفته شده است و نظر به اینکه طبع کار پلیس قضائی در بخش های مختلف گهگاه تاب تحمل هر دو عنوان اجرائی و قضائی را دارد و برای نمونه ، جلب و دستگیری متهم و اعزام وی به مرجع قضائی میتواند صرفاً بعنوان یک امر اجرائی تلقی گردد و یا تشکیل پرونده مقدماتی و تحقیقات از متهمان صرفاً قضائی خوانده شود و بالاخره اداره آزمایشگاههای جنائی ، با هر دو عنوان قابل تطبیق است^۱ از این رو در نحوه ارتباط پلیس قضائی با دستگاههای اجرائی یا قضائی در کشورهای مختلف رویه واحدی وجود ندارد . در بعضی کشورها این دو ، یعنی پلیس انتظامی و پلیس قضائی با وزارت کشور مرتبطاند و در برخی دیگر هر دو زیر نظر دادگستری قرار دارند .

پس از این مقدمه ذیلا از چگونگی تشکیل پلیس قضائی و وظائف و اختیارات آن سخن می گوئیم و نظر به اینکه مسأله آموزش در پلیس قضائی اهمیتی اساسی دارد ، به این مطلب نیز اشارتی خواهیم داشت .

چگونگی تشکیل پلیس قضائی در ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و تعیین شهید مظلوم آیت الله دکتر بهشتی رحمه الله علیه بعنوان رئیس دیوانعالی کشور و آیت الله موسوی اردبیلی به عنوان دادستان کل کشور از طرف حضرت امام مدظله العالی ، ضرورت تشکیل سازمان پلیس قضائی از بین جوانهای متعهد به انقلاب و آموزش آنها و تجهیزشان به وسائل و امکانات علمی و فنی لازم ، مورد تأیید قرار گرفت و بدنبال تلاش و پیگیری ایشان لایحه قانونی تشکیل پلیس قضائی در تاریخ ۹۴/۴/۵ بتصویب شورای انقلاب رسید . قانون مذکور دارای اصلاحیه ای نیز هست که در تاریخ ۶۱/۲/۱۴ مورد تصویب مجلس شورای اسلامی قرار گرفته است .

در کتاب مواضع ما ، در بخش مربوط به حفظ امنیت داخلی و سیاست دفاعی ، بیان شهید مظلوم قوه قضائیه آیت الله دکتر بهشتی ، در باره پلیس قضائی چنین است :

پلیس قضائی

« پلیس قضائی عهده دار مسائل اجرائی دستگاه قضائی ، در مرحله کشف جرم ،
 ۱- بخش اخیر در ایران ، در دو قسمت جدا از یکدیگر ، یکی در اداره تشخیص هویت (زیر نظر قوه مجریه) و دیگری در اداره پزشکی قانونی (زیر نظر قوه قضائیه) سامان یافته است .

بازداشت متهم ، بازجوئی مقدماتی ، ابلاغ و اجرای احکام مدنی و کیفری است و در حقیقت مسئول بخش عظیمی از وظائف کنونی شهربانی و ژاندارمری و کمیته‌های انقلاب و سپاه پاسداران انقلاب از جهت ضابط بودن آنها برای دادگستری و دادسراها و دادگاههای انقلاب است .

پلیس قضائی باید گسترش یابد و هر چه سریعتر عهده‌دار همه این وظائف در سطح کشور، در شهر و روستا گردد ، در گزینش افراد برای عضویت در پلیس قضائی باید به آن دسته از اعضاء کمیته‌های انقلاب ، سپاه پاسداران انقلاب ، شهربانی و ژاندارمری و ادارات ابلاغ و اجرای دادگستری و پاسداران دادسراهای انقلاب که واجد شرایط و خواهان ایفای این وظیفه باشند اولویت داده شود .

بدین ترتیب پلیس قضائی جمهوری اسلامی ایران با آغاز اولین دوره آموزش، تشکیل گردید و بعدها نیز این روز بعنوان روز پلیس قضائی شناخته شد.

در نخستین دوره، داوطلبان ورود به خدمت در پلیس قضائی در آزمون ورودی کتبی شرکت کردند. از این عده در حدود چهارصد و پنجاه نفر پذیرفته شدند و پس از تحقیق و بررسی درباره صلاحیت‌های سیاسی و اخلاقی و دینی ۷۵ نفر عضویت پلیس قضائی انتخاب گردیدند. آموزش نظامی - عقیدتی افراد پلیس قضائی تا دوره هفتم در یکی از پادگانهای سپاه انجام می‌یافت و آموزشهای پلیسی و تعلیمات قضائی نیز با همکاری قضات و اساتید دانشگاه پلیس در محل دادگستری طی می‌شد. از دوره هفتم به بعد پلیس قضائی رأساً مبادرت به تشکیل واحد آموزش پادگانی نمود و به مرور اسکانات و سطح آموزش را پیش برد. از دوره دوم به بعد واحد گزینش مستقل پلیس قضائی با همکاری جمعی از برادران متعهد و آگاه انتخاب شده از دوره اول، تشکیل گردید.

در سال ۶۰ و ۶۱ پلیس قضائی موفق شد، اداره کل کارگزاران پلیس قضائی را که شامل اداره ابلاغ اوراق قضائی، اجرای احکام کیفری و مدنی و اجرای ثبت اسناد بود در مناطق بیست‌گانه تهران تشکیل دهد.

از اواخر سال ۶۱ و اوائل سال ۶۲ واحد کارگزاران قضائی، نخست در استانهای اصفهان، خراسان، یزد و سپس در آذربایجان شرقی و مازندران تشکیل گردید و هم‌اکنون مقدمات تشکیل پلیس قضائی در مرکز استان گیلان و کرمان نیز فراهم شده است. همچنین همزمان با تشکیل واحد کارگزاران قضائی در مراکز استانها پلیس قضائی ایجاد واحدهای مشابه را در شهرهایی که دارای دادگستری میباشند ادامه خواهد داد.

وظائف و تکالیف و اختیارات پلیس قضائی

ماده ۳ لایحه قانونی تشکیل پلیس قضائی در مقام شرح وظائف پلیس قضائی میگوید: « وظائف افسران و پلیس قضائی همانست که در فصل اول و دوم از باب اول قانون آئین دادرسی کیفری و قوانین دیگر برای مأمورین شهربانی و ژاندارمری یا سایر مأمورینی که به موجب قوانین خاص ضابط دادگستری شناخته شده مقرر است. وظائف کارگزاران قضائی نیز عبارت خواهد بود از تکالیفی که به موجب قوانین خاص برای مأمورین ابلاغ و اجراء مقرر است . »

از جهتی میتوان وظائف پلیس قضائی را به دو بخش تقسیم کرد: وظائف مأمورین پلیس قضائی و وظائف افسران پلیس قضائی

۱- بخشی از این وظائف ، وظائف خاص گروهی است که اصطلاحاً کارگزاران پلیس قضائی نامیده میشوند و این وظائف شامل موارد زیر است :

ابلاغ اوراق قضائی - اجرای احکام مدنی - اجرای احکام کیفری : جلب و دستگیری محکومین و اجرای احکام مربوط به آنها ، اجرای حدود ، تعزیرات ، قصاص - اجرای ثبت اسناد و املاک - جلب متهمین طبق دستور مقامات قضائی - تکمیل پرونده های ناقص رسیده از مراجع انتظامی (زیر نظر دادیاران یا بازپرسان دادرسی عمومی) و نظایر این امور .

نظر به اینکه انجام وظائف کارگزاران ، توسط فارغ التحصیلان دیپلمه با طی یک رشته آموزش مقدماتی و ادامه آموزش در ضمن خدمت ، قابل تحقق میباشد ، در نتیجه سازمان پلیس قضائی از ابتدای امر نسبت به جذب نیرو و تشکیل واحد کارگزاران و واحدهای ستادی اقدام نمود .

۲- بخش دیگر وظائف مربوط به افسران است که در حقیقت بخش اصلی وظائف پلیس قضائی را تشکیل میدهد و با توجه به مقررات قضائی اسلام از اهمیت خاصی برخوردار است . اهمیت این امر را در شرایط قضاوت اسلامی باید جستجو کرد . همانگونه که میدانیم معمولاً بین زمانی که جرم و جنایت اتفاق می افتد و روز محاکمه ، فاصله ای وجود دارد که در گذشته ممکن بود گهگاه این فاصله از ده سال نیز تجاوز کند و هم اکنون نیز این فاصله ، فاصله ای نسبتاً طولانی است که به هر حال بعثت لزوم تحقیق و بررسی همه جانبه امر و دقت کافی ، به منظور احتراز از تضییع حقوق مردم ، از چندماه کمتر نیست . چنانچه تحقیقات به هنگام وقوع جرم صورت گیرد ، اکثر قرائن و امارات و شواهد روز اول در صحنه وقوع جرم موجود است و اغلب مطلعین و گواهان دقیقاً جزئیات امر را در خاطر خود حفظ

دارند ، بنابراین تنظیم گزارشهای نخستین و یا پرونده مقدماتی میتواند تا حدود زیادی در تعیین تکلیف نهائی پرونده مؤثر باشد . روشن است اگر اطلاعات نتواند برای محاکم قابل اعتماد باشند ، رسیدگی به پرونده بسیار مشکل خواهد بود . بنای سازمان پلیس قضائی تربیت افسرانی با همان ویژگیهای عدالت است ، که برای دادیاران مورد نظر و پذیرش است . بدین منظور داوطلبان افسری پلیس قضائی در دوران قبل از عضویت در پلیس قضائی چنانچه مرتکب کبائر (ولویک مورد) شده باشند عضویت پذیرفته نمیشوند . حتی اصرار بر ارتکاب صغائر و یا تکرار نیز موجب عدم پذیرش است . دقت در گزینش و مراقبت مستمر و نیز طی دوران یک تا دو سال خدمت آزمایشی پیش از ورود به دانشکده و حداقل چهار سال دوره تحصیل و جمعاً دقت در خصوص ده سال از زندگی یک جوان (از حدود بلوغ تا بیست و پنج سالگی) میتواند تضمینی قابل توجه برای پذیرش شهادت و گزارش افسری از اینگونه باشد . بدیهی است اگر افسر پلیس قضائی در ارتکاب به گناه صغیره‌ای پافشاری کند و یا به تکرار آن پردازد چنانچه موضوع موجب برکناری وی نگردد ، حداقل سبب میشود که وی در مشاغل یاد شده به خدمت گمارده نشود . با تحقق این بخش از برنامه پلیس قضائی ، میتوان امیدوار بود که پرونده‌های مقدماتی از دور افتاده ترین نقاط مملکت توسط افسرانی عادل ، مطلع از ضوابط و معیارهای قضائی اسلامی و دقیق و منظم و بی طرف و رعایت کننده قانون تشکیل گردد و بر حسب مورد مستقیماً یا با واسطه دادسرا به دادگاههای اسلامی ارسال شود .

علاوه بر این با تربیت افسران پلیس قضائی ، وظائف ادارات آگاهی ، تشخیص هویت و پلیس بین الملل و پزشکی قانونی نیز ممکن است به پلیس قضائی واگذار شود در این صورت در هر یک از رشته‌های یاد شده باید به تربیت متخصص پرداخت .

باری پلیس قضائی ضابط اصلی قوه قضائیه است کار وی از تهیه مقدمات امور مربوط به سازمان قضائی یعنی ابلاغ اخطاریه‌ها و دیگر اوراق قضائی و تعقیب و جلب متهمان و اعزام آنها به مراجع قضائی ذیصلاح شروع و به اجرای احکام دادگاههای اسلامی و حفظ و نگهداری آرشیو و بایگانی سوابق مجرمان^۲ می‌انجامد . با توسعه پلیس قضائی ، کلیه نیروهای ضابط ، که با دادسراها و دادگاههای انقلاب اسلامی مرتبطند ، به مرور در پلیس قضائی متمرکز خواهند شد . از هم اکنون نیز پلیس قضائی در خصوص جذب کارکنان واجد شرایط که در خدمت دادسراها و دادگاههای انقلاب اقدام نموده است . در سال ۶۳ متجاوز از دویست نفر از کارکنان دادسرای امور صنفی و دادستانی کل انقلاب

۱- میدانیم که ضمانت اجرای قوانین ، اجرای خوب آنهاست .

۲- در حال حاضر این بخش از کار توسط اداره تشخیص هویت شهربانی انجام مییابد .

و دادرهای انقلاب استانهای مختلف جذب پلیس قضائی شده‌اند و در ضمن اشتغال ، از طریق آموزشهای مکاتبه‌ای تحصیل میکنند .

۳

آموزش در پلیس قضائی

از روزهای نخست تشکیل پلیس قضائی ، مسئله آموزش بعنوان مسئله‌ای اصلی و بنیادی مطرح شد . اما روشن است که برای تربیت شش‌هزار لیسانسیه و فوق لیسانس مورد نیاز پلیس قضائی و متخصصان پزشکی قانونی و کارشناسان آزمایشگاههای جنائی و روانشناس و جرمشناس و متخصص امور تربیتی برای اداره زندانها راه درازی در پیش روی آموزش این دستگاه نوپا است .

در طول چهار سالی که از تشکیل اولین واحد پلیس قضائی میگذرد اقدامات انجام یافته بشرح زیر است :

همانطور که گفتیم تا دوره هفتم ، حتی آموزش نظامی ستدساتی توسط یکی از پادگانهای سپاه پاسداران انقلاب انجام می یافت و آموزش و کارآموزی عملی در حد آموزش مأموران ابلاغ و اجراء توسط واحد آموزش پلیس قضائی صورت می پذیرفت .

از دوره هفتم به بعد همزمان با آماده شدن مریبان ، اداره آموزشهای نظامی و رزمهای انفرادی ، سازمان پلیس قضائی اداره بخشهای و آموزش مقدماتی را (که ابتدا ۶ ماهه بود و سپس به شش ماه افزایش یافت) بعهده گرفت . آموزشهای یاد شده ، شامل دروس عقیدتی ، سیاسی ، نظامی ، قضائی و تعلیم زبان انگلیسی هستند و فعلا نیز در پادگان امام سجاد علیه السلام - برای دوره‌های جدید - ادامه دارد .

بدیهی است که یک آموزش ششماهه شبانه روزی نمیتواند پاسخگوی نیازها باشد از این رو بلافاصله پس از خاتمه دوره آموزش ، آموزش ضمن خدمت شروع میشود و در این دوره مباحث یاد شده در سطحی بالاتر و متناسب با مشاغل مختلف تعلیم داده میشود ، تا حدود ۲ ماه قبل براساس موافقت حضرت آیت الله صانعی دادستان وقت کل کشور (و مطابق کئیننامه طرز استخدام و انتخاب پلیس قضائی) برای هر ۳۰ واحد درسی آموزش ضمن خدمت که به صورت نیمه حضوری و نیمه مکاتبه‌ای انجام میشود یک ارشدیت (و حداکثر دو ارشدیت برای ۷۰ واحد) داده میشود . آموزش مذکور در سراسر کشور و هر جا که حداقل نفر پلیس قضائی موجود باشند دائر میگردد ، علاوه بر این آموزشها پلیس قضائی از آموزش دانشگاهی نیز برخوردار است . برای آموزش افسران پلیس قضائی ، این مهم در

چارچوب فعالیتهای دانشکده علوم قضائی و خدمات اداری انجام مییابد. دانشکده علوم قضائی و خدمات اداری دادگستری (که زیر نظر شورایعالی قضائی است) شامل سه رشته تحصیلی حقوق قضائی ، پلیس قضائی و خدمات اداری میباشد دو رشته اول در سطح کارشناسی و رشته سوم که تا کنون دائر نشده در حد کاردانی است .

رشته پلیس قضائی ابتداء سالانه پنجاه نفر و سپس سالانه یکصد نفر از بین افراد شاغل در پلیس قضائی و از طریق کنکور دانشجو پذیرفته است و در حال حاضر متجاوز از یکصد دانشجوی پلیس قضائی در این رشته مشغول تحصیل هستند . این رشته در حال حاضر از نظر محتوای دروس مشابه با رشته حقوق قضائی است و تنها به جای در حدود سی واحد درسی حقوقی که خاص رشته قضائی است ، دروس پلیسی و کیفری پیش بینی شده است .

با توجه به نیاز پلیس قضائی به افراد کاردان و به منظور تسریع در امر آموزش جوانان داوطلب خدمت در پلیس قضائی ، تصمیم گرفته شده است که آموزشکده ای در سطح کاردانی تأسیس گردد تا زیر نظر شورایعالی قضائی ، توسط پلیس قضائی اداره شود و با رعایت کلیه شرایط و ضوابط وزارت فرهنگ و آموزش عالی و مصوبات شورایعالی انقلاب فرهنگی کار تعلیم و تربیت داوطلبان را در حد کاردانی آغاز کند . در آغاز کار آموزشکده مزبور دارای سه گرایش زیر خواهد بود :

الف - اجرای احکام بدنی ، کیفری و ثبت .

ب - تحقیقات، مقدماتی پرونده ها و بازجوئی ها .

ج - اداره امور زندانها و اصلاح مجرمین .

مطابق برنامه تنظیمی بنابراین است که آموزشکده مذکور برای اول سال تحصیلی

۶۵ - ۶۴ دانشجو بپذیرد . انشاء الله

**

*

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی